

Економічні науки

Слюніна Тетяна Леонідівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри статистики, обліку та аудиту

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Лихачова Тетяна Сергіївна

студентка

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АУДИТОРІВ В УКРАЇНІ ТА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

***Анотація.** У статті розкриваються особливості страхування професійної відповідальності аудиторів в Україні та в зарубіжних країнах.*

***Ключові слова:** страхування, аудит, аудитор, професійна відповідальність.*

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні робить необхідним вирішення багатьох актуальних проблем, пов'язаних із захистом майнових інтересів громадян та підприємців. Однією з таких проблем є відсутність дієвого механізму компенсації постраждалим в разі заподіяння шкоди їх майну з боку осіб, які займаються професійною діяльністю. До даної категорії відносяться й аудитори.

Виклад основного матеріалу. В Україні страхування професійної відповідальності аудиторів – явище достатнє нове для вітчизняного страхового ринку. Однак, фахівці відзначають, що з розвитком міжнародних

зв'язків і збільшенням обсягу іноземних інвестицій у вітчизняні підприємства, і в Україні цей вид страхування починає набирати обертів. Законодавство України не передбачає, на відміну від розвинених країн, повного й безумовного відшкодування збитку, нанесеного професіоналом [1].

Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність» (ст. 43, п. 1), упущена вигода, додаткові витрати, які можуть бути понесені замовником аудиторських послуг і / або третіми особами, які не відшкодовуються [4]. Відповідальність суб'єкта аудиторської діяльності перед замовником аудиторських послуг, які не підлягають обов'язковому аудиту або огляду фінансової звітності, встановлюється договором між замовником і суб'єктом аудиторської діяльності.

На відміну від розвинених країн, законодавство України не передбачає страхування професійної відповідальності аудиторів та повного і беззастережного відшкодування збитків, завданих замовникові аудиту. Згідно зі статтею 43 Закону України «Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність», за неналежне виконання своїх зобов'язань аудитор (аудиторська фірма) несе майнову та іншу цивільно-правову відповідальність відповідно до договору та закону. При цьому цивільно-правову відповідальність можна розділити на відповідальність перед замовниками аудиту та третіми особами, адміністративну і кримінальну. Крім того, Органом громадського нагляду за аудиторською діяльністю можуть застосовуватися стягнення у вигляді попередження, що в подальшому може спричинити припинення дії сертифіката на термін до одного року або його скасуванням, а також виключення з Реєстру аудиторських фірм та аудиторів.

Суб'єкт аудиторської діяльності, який здійснює обов'язковий аудит фінансової звітності, зобов'язаний мати чинний договір страхування цивільно-правової відповідальності суб'єкта аудиторської діяльності перед третіми

особами, укладений відповідно до типової форми договору страхування, затвердженою Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за погодженням з Органом громадського нагляду за аудиторською діяльністю [2; 3].

Мінімальний розмір страхової суми за договором страхування цивільно-правової відповідальності суб'єкта аудиторської діяльності перед третіми особами, укладеними суб'єктом аудиторської діяльності, який проводить обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, має становити 10 відсотків суми отриманої винагороди за договорами про надання аудиторських послуг з обов'язкового аудиту суб'єктів суспільного інтересу (без урахування податку на додану вартість) протягом п'яти років, але не менше 10 мільйонів гривень, якщо інше не передбачено законом [7].

Об'єктом страхування аудиторів є відповідальність професіонала за нанесення прямих фактичних матеріальних збитків в результаті наданих аудиторських послуг. Страхування професійної відповідальності аудиторів переслідує три мети:

- 1) захист інтересів споживачів послуг, замовників аудиту;
- 2) захист інтересів самих виконавців (забезпечення їх фінансової стабільності, попередження банкрутств, втрата професійного статусу);
- 3) захист третіх осіб (власники, банки, інвестори, кредитори).

Договором страхування професійної відповідальності може бути застрахована тільки відповідальність фізичної особи - аудитора, який має кваліфікаційний сертифікат, що дає право здійснювати аудиторську діяльність і який зареєстрований як індивідуальний підприємець. Особливу увагу слід звернути на такі пункти договору страхування, як склад страхових випадків і

умови їх виникнення, розміри страхового відшкодування по кожному страховому випадку, умови передчасного закінчення дії договору з ініціативи однієї зі сторін, способи врегулювання питань про збитки [8].

Страхування відповідальності аудиторів здійснюється в багатьох державах і часто є обов'язковим. Без укладення договору страхування професійної відповідальності здійснювати таку професійну діяльність аудиторам заборонено. Оскільки відповідальність аудиторів дуже велика, є високий ризик аудиторської перевірки, що тягне за собою проблему страхування аудиторського ризику.

Найбільшу увагу питань страхування аудиторської діяльності приділяється в Швеції. Аудитори і аудиторські фірми повинні скласти договори про страхування або залишати в Комісії з аудиторської діяльності заставу під зобов'язання відшкодування збитків, які аудитор або аудиторська організація можуть понести під час своєї діяльності. Виняток з цих вимог може зробити Комісія з аудиторської діяльності тільки при наявності особливих обставин. Наприклад, за законодавством Іспанії аудитори відповідають особисто і солідарно перед організаціями і третіми особами за шкоду, заподіяну через невиконання аудиторами своїх зобов'язань. Якщо шкода заподіяна аудитором, який працює в аудиторській організації, відповідає, як аудитор, так і організація. Страхування аудиторської відповідальності є обов'язковим і для аудиторів в Німеччині, Італії, для професійних бухгалтерів у Великобританії [6].

Що стосовно останніх, то реалізація запропонованих Р. Адамсом принципів «економічної близькості» і «розумного передбачення» в практиці судових розглядів Великобританії зводиться до обмеження широкого тлумачення відповідальності аудиторів і визначала необхідність докази того, що аудитор при конкретних обставинах дійсно мав проявити «обов'язок

турботи ». При цьому система доказів повинна зводитися до того, що аудитор не повинен покладатися тільки на «розумне передбачення» намірів третіх осіб щодо підготовленої ним інформації (аудиторського висновку), а ґрунтуватися на ознаках «економічної близькості» цих третіх осіб, тобто реально знати про їх наміри. Таким чином, між обов'язками, які виконує аудитор, і очікуваннями третіх осіб встановлюється спеціальний зв'язок, і тільки при її наявності (тобто за умови точного знання аудитора про наміри цих осіб) можливе настання відповідальності аудитора.

Якщо розглядати міжнародний досвід на прикладі Франції, то відповідальність аудитора є потрійний:

- громадянська відповідальність - закон зобов'язує державних аудиторів взяти на себе страхування для покриття збитків, завданих клієнту в разі виявлення помилок, які не виявлені при контролі;
- кримінальна відповідальність - в разі невиконання законодавства або шахрайства. Покарання може бути до одного року в'язниці або штраф 15 000 євро;
- дисциплінарна відповідальність - в разі недотримання законодавства або етичного кодексу [5].

Звернувшись до досвіду США, можна бачити інше рішення компенсації витрат, пов'язаних з ризиками аудиторської діяльності, замість того, щоб страхувати ризики, пов'язані з професійною діяльністю аудитора, американські аудиторські компанії створюють компенсаційні фонди, які формуються аудиторами і аудиторськими компаніями самостійно з урахуванням екологічних, енергетичних витрат і сукупних витрат.

Введення компенсаційних фондів дозволяє відшкодувати витрати, пов'язані з ризиками аудиторської діяльності, не вдаючись до допомоги страхових компаній. Це дозволить аудиторам і аудиторським компаніям

повноцінно нести відповідальність за здійснення аудиторської діяльності, а також якісно виконувати аудиторські перевірки. В такому випадку, особа, що перевіряється буде впевнена в якості аудиторських висновків в рамках системного підходу.

Історія показує, що яскравим прикладом наслідків відсутності обмеження аудиторської відповідальності, є банкрутство великої аудиторської компанії Arthur Andersen. Банкрутство даної компанії було пов'язано з обов'язком аудиторів та аудиторських компаній в повній мірі відшкодувати завдані шкоди видачею помилкових аудиторських висновків [9].

Запозичення досвіду в створенні компенсаційних фондів призведе до того, що аудиторські компанії та аудитори зможуть бути активними на ринку обов'язкових аудиторських послуг, так як розмір компенсаційних фондів буде визначатися і встановлюватися безпосередньо ринком. Необхідна розробка і введення шкали відповідності розмірів компенсаційних фондів і обсягу об'єктів обов'язкового аудиту.

Висновок. Між обов'язками, які виконує аудитор, і очікуваннями третіх осіб повинна бути встановлена спеціальна зв'язок, і тільки при її наявності (тобто за умови точного знання аудитора про наміри цих осіб) можливе настання відповідальності аудитора.

На підставі цього аналізу можна зробити висновок, що в Україні необхідно введення обов'язкового страхування професійної відповідальності аудиторів, які одночасно надасть можливість ефективного розвитку ринку страхових послуг і дасть впевненість потенційним клієнтам аудиторських послуг у фінансовій надійності і незалежності аудитора. Удосконалення нормативно-правового регулювання аудиторської діяльності в аспекті страхування професійної відповідальності можна здійснити внесенням змін до Закону України «Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність», де

чітко вказати види відповідальності і умови страхування професійної відповідальності аудиторів.

Введення в практику аудиторської діяльності обов'язкового страхування професійної діяльності є важливим етапом гармонізації розвитку аудиту, позитивно вплине на ділову активність аудиторських фірм, матиме позитивний вплив на розвиток української економіки.

Хоча при цьому потрібно усвідомлювати те, що якщо сфера професійної відповідальності аудитора розширюється, то повинні бути встановлені і заходи захисту від наслідків цієї відповідальності з урахуванням інтерпретації концепції «діючого підприємства», тільки тепер вже для самої аудиторської фірми. Йдеться про те, що, якщо кордону майнової відповідальності розширити до включення і третіх осіб в страхування, тоді, це може привести до економічного розорення аудиторської фірми на увазі можливого відшкодування шкоди цим особам, і є велика ймовірність що фірма припинить своє існування саме з цієї причини. Тому потрібно не тільки законодавче закріплення обов'язкового страхування професійної відповідальності аудиторів в Україні, а й впровадження самого механізму такого страхування.

Література

1. АССА: Роль аудита имеет огромное значение для восстановления украинской экономики // Хрещатик. 2010. №14. URL: <http://www/kreschatic.kiev.ua/ru/3645/news/1265118391.html> (дата звернення 16.02.2020).
2. Гончарук В.В. Аудит в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Управління розвитком. 2012. № 7(128). С. 127–128.

3. Гуцаленко Л. В. Аудит в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / Л. В. Гуцаленко, Н. В. Пришляк // Інноваційна економіка. 2011. № 20. С. 97-101.
4. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21 грудня 2017 р. № 2258-VIII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> (дата звернення 09.02.2020).
5. Макарчук О. Аудиторська діяльність до стандартів ЄС / О. Макарчук // Незалежний аудитор. 2012. №4. С. 10-11.
6. Михайленко О. Г. Зарубіжний досвід формування системи контролю якості аудиторських послуг / О. Г. Михайленко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2011. Вип. 20(2). С. 180-186.
7. Петрик О.А., Давидов Г.М. Теоретичні засади розвитку національної системи аудиту України. Аудитор України. 2012. № 10. С. 16–21.
8. Скороход І. В. Організація та правове регулювання управління аудиторською діяльністю в Україні / І. В. Скороход // Наше право. 2013. № 9. С. 105-109.
9. Шевчук О.А., Здирко Н.Г. Аудит в Україні – проблеми та перспективи розвитку // Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету. 2010. № 6. С. 530–531.